

Mecanisme de schimbare socială

Autor: Podașcă Alin-Răzvan

An: Filosofie an II

Profesor coordonator: lect. dr. Luminița Iosif

1) Noțiunea de mecanism

Mecanismul¹ reprezintă modul în care se desfășoară un anumit fenomen (DEX '09).

Mecanisme schimbării sociale, spre deosebire de *factorii* acesteia, sunt prezente în toate cazurile de schimbare socială, indiferent de societatea în care se petrec, pe când anumiți factori pot exista doar într-o anumită societate (răspândirea noilor cunoștințe este un mecanism, mass-media este un factor).

De asemenea, mecanismele schimbării sociale se diferențiază de sursele schimbării sociale întrucât termenul de „mecanism” presupune ca acesta să fie legat de procesul de schimbare, pe când termenul de „*sursă*” implică ceva exterior acestui proces, care îl declanșează dar care nu rămâne cu el. Înafară de acest lucru, sursele, ca și factorii, pot să fie particulari unei anumite societăți sau alteia.

Pentru ca sociologia schimbării sociale să se ridice la rangul de știință, trebuie nu doar să analizeze evenimente particulare și să observe schimbările sociale din cadrul acestora, ci trebuie să construiască anumite concepte care să dea seama de toate schimbările sociale ce se petrec în toate societățile, din toate timpurile. Aceste concepte sunt mecanismele, ce sunt incluse în diferitele teorii ale schimbării sociale.

Unele teorii ale schimbării sociale au tendința de a-și anexa anumite mecanisme.

2) Mecanisme ale schimbării uni-direcționale: acumulare, selecție și diferențiere

Astfel, unele teorii ale schimbării sociale accentuează natura *acumulativă* a cunoașterii umane. Datorită faptului că oamenii sunt ființe creative, ei tind să *diferențieze* cunoștințele vechi (atât teoretice cât și aplicative), ce s-au dovedit ineficiente, și să *selecteze* cunoștințe mai bune care să le înlocuiască. Un mod prin care are loc acest proces este prin metoda „învățării din greșeli”, prin respingerea soluțiilor ce s-au dovedit false și încercarea altora noi. Astfel, acumularea este selectivă.

Și teoria lui Herbert Spencer (1820-1903) pune accentul pe diferențiere și specializare, vorbind despre modul cum un omogen haotic este transformat într-un eterogen echilibrat.

De asemenea, *funcționalismul structural* consideră diferențierea și specializarea ca un mod de adaptare la mediu. Deși Talcott Parsons (1902–1979) considera că starea naturală a societăților este cea de echilibru, acceptă inevitabilitatea a patru tipuri de schimbări sociale: *diferențierea*, care reflectă complexitatea din ce în ce mai mare a structurii societăților (un

¹ În locul termenului de mecanism literatura de specialitate favorizează pe cel de „proces”.

exemplu ar fi existența, în zilele noastre, nu numai a doctorului, dar și a asistentei sau farmacistului).

Instituțiile se vor specializa și ele, acest al doilea proces de schimbare fiind numit *adaptive upgrading*.

Un al treilea proces de schimbare pe care Parsons îl observă este *integrarea* grupurilor ce înainte fuseseră excluse din diferite motive: sex, etnie, naționalitate etc. Un exemplu corelat cu cel de dinainte este acceptarea femeilor albe și afro-americane în spitalele din S.U.A.

A patra schimbare pe care Parsons o tolerează în teoria sa este aceea a *generalizării valorilor*, adică crearea de noi valori care tolerează mai multe tipuri de activități. Acceptarea medicinei preventive și medicinei alternative sunt un exemplu în acest sens.

Conform concepției acumulare-selecție-diferențiere, extinderea cunoștințelor umane după o anumită limită este posibilă doar prin specializare, iar acumularea unor cunoștințe într-un anumit domeniu de cunoaștere favorizează acumularea de noi cunoștințe tot în acel domeniu. De asemenea, schimbarea socială este mai rapidă acum decât era în trecut.

3) Mecanisme ale schimbării ciclice

Spre deosebire de teoria uni-direcțională, teoria ciclică a schimbării sociale presupune faptul că acumularea de cunoștințe într-un anumit domeniu favorizează acumularea de cunoștințe într-un alt domeniu, chiar opus. Astfel, și o schimbare socială într-un anumit domeniu va duce la o schimbare socială într-un alt domeniu, posibil chiar cel opus. De exemplu, caracterul limitat al resurselor naturale tinde să limiteze creșterea populației sau a economiei; călătoria în spațiu – schimbare ce nu avea un impact direct asupra vieții oamenilor – poate duce la o schimbare ce are un impact direct asupra vieții oamenilor – colonizarea altor planete¹.

William Fielding Ogburn (1886-1959) introduce conceptul de *cultural lag*, un decalaj ce se formează între tehnologie, ce evoluează foarte rapid, și alte aspecte socioculturale. De exemplu, deși datorită dezvoltării medicinei în perioada modernă mai toți copiii ajung să fie adulți, oamenii le-a trebuit mult timp să se obișnuiască cu faptul că nu e nevoie de mulți copii pentru a-și asigura bătrânețile. Deși aceste *lag-uri* sunt de obicei imperceptibile, unele dintre ele pot destabiliza atât de tare societatea încât să îi amenințe însăși existența.

¹ http://worldanimal.net/documents/2_Social_Change_Introduction.pdf (09.10.2015).

4) Tensiune și adaptare

În cadrul funcționalismului structural¹, adaptarea este văzută ca un răspuns la o tensiune din înăuntrul sistemului social respectiv. Când o schimbare într-un component al sistemului social are loc, se creează o tensiune între acel component și celelalte din care este format sistemul social, iar acest lucru va face ca și celelalte componente ale sistemului social să se schimbe. Paradoxul acestei afirmații a fost observat de Moscovici și Faucheux²: dezechilibrul nu poate surveni din echilibru, altfel ar trebui să acceptăm că Lenin, înainte de a transforma Rusia într-un stat socialist, era chiar țarul.

Cu toate acestea, s-a emis și opinia conform căreia acele elemente de dezechilibru nu ar fi parte integrată în sistem, ci doar reziduuri³.

5) Răspândirea inovațiilor

Când zicem răspândire ne referim la preluarea unei inovații de către mai toate grupurile unei societăți de la un singur grup social.

Inovația se poate face prin *descoperire* sau *invenție* într-o societate⁴. Descoperirea înseamnă ceva nou adăugat la cunoaștere, iar invenția reprezintă un nou mod de a aplica cunoștințele.

Există mai multe feluri de inovație⁵: cea *spontană* este caracteristică perioadei vechi a omenirii, în care se produceau schimbări în viața socială din nevoia de adaptare la mediu; acestea nu presupuneau planificare și nici instituții speciale. Inovația *intenționată* are loc prin descoperiri și invenții făcute voit pentru a produce una sau mai multe schimbări în viața socială, în acord cu nevoile unui anumit grup. Implică un grad mare de planificare și posibil de instituționalizare.

Anumite schimbări sociale pot reieși din inovațiile de la nivelul unei societăți (o nouă invenție tehnologică, o nouă modă etc.). Răspândirea este totuși selectivă, căci își vor însuși inovația numai oamenii care au un motiv pentru a face acest lucru. Inovația trebuie să fie de asemenea compatibilă cu elementele de cultură preexistente, iar nevoile unei societăți vor ghida inovațiile ce vor fi asimilate. În esență, intensitatea acțiunii de inovare și capacitatea

¹ Această teorie, avansată de Talcott Parsons, susține că societatea este formată dintr-un sistem de elemente care se află în echilibru.

² S. Moscovici, C. Faucheux, *Psychologie sociale théorique et expérimentale*, Paris, 1971, p. 351, *apud* G. Ferréol (coordonator), *Dictionnaire de sociologie*, SC „Știință & Tehnică” SA, București, 1998, p. 203.

³ G. Ritzer și J.M. Ryan, *The Concise Encyclopedia of Sociology*, Blackwell Publishing Ltd., Chichester, U.K., 2011, p. 555.

⁴ C. Schifirneț, *Sociologie*, Ediția a III-a, Editura Comunicare.ro, București, 2003, p. 230. Totuși, William Fielding Ogburn definește inovația ca un compus din mai multe invenții.

⁵ *Ibidem*.

oamenilor de a valorifica noile descoperiri și invenții măsoară gradul de civilizare a unei societăți.

Unul dintre motivele adoptării de inovații este exemplul ce îl reprezintă clasele de sus, care funcționează ca grupuri de referință. Astfel, cei mai mulți pionieri în adoptarea anumitor inovații din Europa occidentală sunt tineri înstăriți din mediile urbane, cu o educație adecvată și cu poziții bune în societate. Uneori sunt motivați de dorința de a se diferenția de ceilalți oameni. Cu toate acestea, odată ce inovația se răspândește, aceasta nu mai reprezintă un semn distinctiv pentru clasa de sus, ceea ce îi va determina ca din nou să caute o inovație pe care să o adopte și tot așa.

Deși nevoile unei societăți determină în mod direct ce inovații sunt făcute, este nevoie și de o anumită putere de asimilare a oamenilor ce compun o societate pentru ca inovația să aibă sorți de izbândă. Tocmai de aceea, în societățile moderne este creat un puternic sistem instituționalizat ce trebuie să organizeze crearea de inovații și valorificarea lor.

O inovație poate semnifica fie o „contagiune”, fie un element de „stimulare”¹. Astfel, Coleman, Katz și Menzel au studiat răspândirea unui medicament într-un mediu de specialitate. Doctorii dintr-un spital mare au preluat rapid informația, pe când cei ce lucrau în medii izolate de restul profesioniștilor (sate etc.) au receptat inovația mult mai greu (din reviste de specialitate etc.).

Actorii care propun sau acceptă/refuză noutatea sunt de asemenea importanți pentru răspândirea unei inovații².

6) Difuziunea

Difuziunea reprezintă procesul prin care se împrumută elemente de cultură ale unei alte societăți. Este posibil ca societatea ce împrumută de la o alta să îmbunătățească ceea ce împrumută și să corecteze erorile existente. Astfel este cazul Japoniei, care deși a împrumutat elemente de organizare economică și structuri de susținere a inovațiilor de la țările occidentale și de la S.U.A., a reușit să le depășească în multe ramuri (automobile, electronică, informatică, televiziune, computere etc.)³.

¹ R. Boudon, F. Bourricaud, *Dictionnaire critique de la sociologie*, PUF, Paris, 1982, p. 179; *apud* G. Ferréol, *op.cit.*, p. 201.

² H. Mendras, M. Forsé, *Le Changement social. Tendences et paradigmes*, Paris, 1983, p. 81; *apud* G. Ferréol, *op.cit.*, p. 201.

³ C. Schifirneț. *op.cit.*, p. 230.

Există mai multe moduri prin care se poate realiza difuziunea¹: un mod este *contactul direct* între societăți, cum este cazul statelor vecine. Un alt mod este *contactul mijlocit* de un agent social sau cultural: soldații, studenții ce învață în universități din străinătate, marinarii etc. Ca exemplu, cruciadele creștine au constituit un intermediar între cultura Europei occidentale și cultura ținuturilor în care au luptat.

Se poate ca prin cunoașterea unui element de cultură al unui stat străin o societate să dezvolte o versiune locală a acestuia². Un exemplu este cel al pașoptiștilor români, ce au preluat elemente de civilizație din țările apusene și au încercat să le introducă în țara noastră, pentru a o face să evolueze.

Difuziunea este un proces selectiv, deoarece alegerea elementelor de cultură ce vor fi preluate se face și în funcție de anumite elemente de cultură preexistente. Factorii care împiedică preluarea unor elemente de cultură pot fi *obiectivi* – elementele de mediu, ce pot împiedica preluarea sporturilor de iarnă într-o țară tropicală - sau *subiectivi* – ce pot împiedica preluarea preparatelor făcute din carne de porc în țările musulmane. Deși procesele și produsele tehnice de cele mai multe ori nu cunosc limite în ceea ce privește împrumutul lor, modurile de viață, religia și tradițiile cunosc o selecție atentă în momentul în care sunt preluate.

Aculturația reprezintă preluarea de către o comunitate a unor elemente de cultură materială și spirituală sau a întregii culturi a altei comunități aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare (DEX '09). Aceasta poate include înlocuirea unor elemente culturale, respingerea totală a anumitor influențe sau combinarea unor influențe externe cu unele elemente interne³. Termenul de „aculturație” este preluat din antropologia americană de la sfârșitul secolului XIX.

Aculturația se poate face *forțat* sau *liber*. Presiunile externe pentru schimbare pot căpăta diverse forme⁴: cea mai directă dintre acestea este cucerirea sau colonizarea prin forță a unor societăți și organizarea lor de către cuceritor sau colonizator. Un exemplu în acest sens este ocuparea României - cu acordul S.U.A. și a Angliei - de către trupele rusești în anul 1944.

Un alt mod de aculturație este cel în care o societate preia în mod liber elemente de cultură ale unei alte societăți, pe care o percepe drept superioară.

E. Franklin Frazier face distincția între aculturația *materială* și cea *ideațională*. Prima se referă la transmiterea uneltelor, limbajului etc., pe când cea de a doua face referire la

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*, p. 231.

³ C. Schifirneț, *op.cit.*, p. 231.

⁴ *Ibidem.*

transmiterea ideilor, credințelor etc. O societate se poate hotărâ pentru acceptarea elementelor de cultură materială ale unei societăți, fără a accepta și elementele de cultură spirituală a acesteia: Japonia a împrumutat elemente de tehnologie din țările Europei occidentale și S.U.A., însă și-a păstrat religia și tradițiile.

7) Creștere și descreștere

Izvorul teoriilor care adoptă acest mecanism poate fi găsit în lucrările lui Oswald Spengler (1880-1936) și Arnold Toynbee (1889-1975). Lucrarea în două volume a lui Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, (1918–22; *Declinul Occidentului*), consideră că societățile, precum organismele, trec printr-o perioadă de copilărie, apoi una de apogeu și în final o perioadă de îmbătrânire, de continuă decădere. Europa se află în ultimul stadiu (numit și cel al *civilizației* de către autor) și astfel este ireversibil condamnată la pieire. Acest proces este ireversibil. De asemenea, Spengler consideră că schimbarea socială este imposibil de realizat prin contactul cultural dintre două sau mai multe societăți.

Arnold Toynbee, în lucrarea sa *Studiu asupra istoriei* (în doisprezece volume; 1934-1961) consideră că civilizațiile supraviețuiesc în măsura în care o elită a reușit să răspundă creativ la situațiile pe care istoria le prezintă. În momentul în care grupul respectiv nu mai este capabil de a reacționa creativ la provocările istoriei, societatea respectivă decade. Spre deosebire de Spengler, totuși, Toynbee nu crede că decăderea unei culturi este inevitabilă, atâta timp cât elita face față istoriei.

8) Planificarea și instituționalizarea schimbării

Schimbarea socială poate să fie o consecință și a unui plan complex, orientat de la început spre un anumit scop. Posibilitățile de planificare pentru birocrațiile guvernamentale și pentru alte organizații mari a crescut în perioada contemporană. Cu cât scopul ce trebuie atins este mai mare și cu cât timpul pentru care este făcută planificarea este mai lung, cu atât va fi mai greu ca respectivele scopuri să fie atinse și ca consecințe nedorite să fie evitate. Acest lucru poate fi cel mai bine zărit în societățile socialiste, ce urmăreau instaurarea societății ideale, într-un viitor îndepărtat și nedeterminat, uitând de suferințele pe care le cauzau oamenilor ce trăiau până în acel moment¹.

Planificarea implică instituționalizarea schimbării, dar instituționalizarea nu implică și planificarea. Multe dintre schimbările sociale din societatea zilelor noastre sunt

¹*social change*. Encyclopædia Britannica. *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2015.

instituționalizate; originează în organizații orientate în mod permanent către inovație, cum ar fi universitățile, dar ele nu sunt controlate de stat.

9) Schimbare socială treptată și „prin salturi”

Deși înainte gânditorii (Turgot, Condorcet etc.) și literatura de specialitate se raportau la schimbarea socială strict ca la ceva neobișnuit, acum părerile s-au mai nuanțat, acceptându-se faptul că schimbările sociale pot fi ceva normal, gradual și de lungă durată¹. De altfel, chiar și Auguste Comte (1798-1857; *Discours sur l'esprit positif*, 1844) vorbea despre cele trei stadii normale de evoluție ale unei societăți: teologic, metafizic și științific. La fel și Durkheim (1858-1917), Marx (1818-1883) sau Parsons.

Cu toate acestea, schimbarea „prin salturi” este prezentă, cum ar fi cazul scăderii populației în secolul al XIV-lea sau Revoluția rusă.

De asemenea, în cadrul acestor tipuri de schimbări putem delimita două clase: cele care implică *modificarea doar a unei anumite variabile* (cum ar fi scăderea populației în secolul XIV) și cele care *schimbă modul în care anumite variabile se raportează una la alta* (înainte de capitalism și industrializare, bogăția și puterea unui monarh erau determinate în funcție de cât de mare era populația statului pe care o conducea²).

Este posibil și ca schimbările sociale să nu afecteze toate palierele unor societăți. Astfel este cazul revoluțiilor, ce nu ating toate segmentele unei societăți. Tot în cazul revoluțiilor se poate ca anumite segmente să revină la vechea stare după ce valul de schimbare a trecut.

Trebuie să distingem schimbarea socială prin acumulare de fluctuațiile ce sunt normale în anumite segmente ale vieții. Aceste fluctuații, deși pot schimba viețile anumitor oameni sau anumitor grupuri de oameni, nu schimbă mersul normal al segmentului de viață pe care îl vizează: astfel, în viața comercială, este un lucru normal să existe schimbări asupra cui deține capitalul, cine este creditor sau debitor etc, însă acestea nu transformă structura pieței comerciale ca atare.

10) Conflict, competiție și cooperare

¹ C. Calhoun, *Social Change*, în E.F. Borgotta, R.J.V. Montgomery, *Encyclopedia of Sociology. Volume 4*, Second Edition, Macmillan Reference USA, The Gale Group, 2000, p. 2641; C. Schifirneț, *Sociologie*, Ediția a III-a, Editura Comunicare.ro, București, 2003, p. 227.

² C. Calhoun, *Social Change*, în E.F. Borgotta, R.J.V. Montgomery, *Encyclopedia of Sociology. Volume 4*, Second Edition, Macmillan Reference USA, The Gale Group, 2000, p. 2643.

*Conflictele*¹ dintre grupuri au fost văzute ca o cauză primă a schimbării sociale, mai ales a revoluțiilor. Marxismul, de exemplu, prezintă capitalismul ca un conflict între o clasă dominantă, ce caută să-și mențină puterea, și o clasă dominată, ce caută să obțină puterea. Acest conflict este continuu, acționând în toate societățile și în toate timpurile. Marx nu este, precum predecesorii săi determiniști – Comte sau Durkheim - convins de faptul că stadiile prin care trece o societate sunt mai bune decât cele precedente. Fiecare stadiu presupune exploatarea unei categorii de oameni – societatea antică exploata sclavii, cea feudală exploatează iobagii, iar societatea capitalistă exploatează clasa muncitoare. Prin revolta clasei muncitoare istoria va ajunge la stadiul final: o societate fără clase. Tot acest proces este descris în cea mai cunoscută lucrare a lui Marx, *Das Kapital* (1867). Pentru filosoful german, conflictul și schimbarea sunt ceva dezirabil.

Pentru formarea statelor, Chirot avansează următoarea părere: schimbarea unui lider poate reprezenta o schimbare majoră pentru o societate, iar această schimbare se face prin conflictul dintre mai mulți pretendenți. Aceste conflicte pentru conducerea unor entități sociale din ce în ce mai mari au dus cu timpul la formarea statelor².

Noțiunea de conflict o putem extinde astfel încât acesta să includă și noțiunea de *competiție* dintre diferitele grupuri (dintre națiuni, cluburi sportive etc.). Aceste competiții stimulează crearea și adoptarea de inovații. Ca exemplu, politicienii statelor neeuropene tind să adopte diferitele tehnologii folosite de Europa pentru că și-au dovedit eficiența.

Competiția poate duce și la creșterea în mărime și complexitate a entităților implicate. Firmele economice mici tind a se uni pentru a supraviețui în lupta cu firmele mari. De exemplu, Norbert Elias consideră că statele europene au luat naștere datorită competiției dintre lorzii feudali.

Conceptul de competiție este important și pentru susținătorii *teoriei individualismului*. *Teoria jocurilor*, cu toate acestea, a arătat că indivizii, în unele cazuri, vor colabora cu alții în beneficiul propriei lor persoane.

Conflictul, ca mecanism al schimbării sociale, determină și schimbarea factorilor ce întrețin conflictul (de exemplu, în război se caută micșorarea populației adversarului).

Conflictele cel mai adesea se încheie printr-un compromis care permite schimbări favorabile ambelor părți.

¹ Termenul de conflict a început să fie folosit la scară largă în sociologie începând cu anii '60 ai secolului trecut, când se urmărea contracararea teoriei funcționaliste.

² D. Chirot, *op.cit.*, p.15.

Dahrendorf, spre deosebire de Marx, consideră că existența conflictelor este legată nu numai de proprietatea asupra mijloacelor de producție, ci și de deținerea autorității. Cei care dețin autoritatea sunt astfel în conflict cu cei care nu o dețin, dar care o doresc. Relația de dominare este ceva natural socialului. Deși există o multitudine de conflicte în cadrul aceleiași societăți, antagonismul, în sensul marxist al cuvântului, apare doar atunci când aceste conflicte se cumulează. Procesul conflictual se află la baza schimbării, însă magnitudinea schimbării sociale va depinde de câmpul de aplicare al acestui conflict: astfel, dacă conflictul se naște în cadrul industriei, Bisericii sau statului (cum a fost cazul Rusiei în anul 1917), schimbarea socială va fi radicală; dacă însă este vorba despre reprezentanța politică, schimbarea nu va mai fi de o asemenea amploare.

Cu toate acestea, conflictul nu duce neapărat la schimbări de structură, fiind posibile și efecte benefice¹. Conflictul împiedică rutinizarea și stimulează spiritul de creativitate². Astfel, salariații și antreprenorii caută continuu să ajungă la o înțelegere care să mulțumească ambele părți; doar când acest lucru nu este posibil se ajunge la conflict³.

¹ R. Boudon, F. Bourricaud, *op.cit.*, p. 65; *apud* G. Ferréol, *op.cit.*, p. 201.

² L.A. Coser, *Les Fonctions du conflit social*, PUF, Paris, 1956, p. 7; *apud* G. Ferréol, *op.cit.*, p. 201.

³ G. Adam și J.-D. Reynaud, *Conflits du travail et changement social*, PUF, Paris, 1970; *apud* G. Ferréol, *op.cit.*, p. 201.

Bibliografie

- E.F. Borgotta; R.J.V. Montgomery (editori), *Encyclopedia of Sociology. Volume 4*, second edition, Macmillan Reference USA, New York, NY, 2000.
- Chirot, Daniel, *How Societies Change*, Pine Forge Press, Thousand Oaks, California, 1994.
- Giddens, Anthony, *Sociologie*, Editura All, București, 2007.
- *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite.*, Chicago: Encyclopædia Britannica, 2015.
- Ferréol, Gilles (coordonator), *Dictionnaire de sociologie*, SC „Știință & Tehnică” SA, București, 1998.
- Ritzer, George; Ryan, J. Michael, *The Concise Encyclopedia of Sociology*, Blackwell Publishing Ltd., Chicester, U.K., 2011.
- Schaefer, R.T., *Sociology in modules*, second edition, McGraw-Hill, New York, NY, 2013.
- Schifirneț, Constantin, *Sociologie*, ediția a III-a, Editura Comunicare.ro, București, 2003.
- Ștefănescu, Doina-Olga; Bulai, Alfred (coordonatori), *Sociologie. Manual pentru clasa a XI-a*, Editura Humanitas Educațional, București, 2008.
- Zamfir, Cătălin; Viăsceanu, Lazăr, *Dicționar de sociologie, urmat de indicatori demografici, economici, sociali și sociologici*, Editura Babei, București, 1998.

Web-ografie

- http://worldanimal.net/documents/2_Social_Change_Introduction.pdf (09.10.2015).
- [http://dtserv3.compsy.uni-jena.de/__C1257B25003C2D88.nsf/0/02D6FE86BDDA75A6C1257B90002E803C/\\$FILE/Theories_of_Social_Changes_Franziska%20Dahm.pdf](http://dtserv3.compsy.uni-jena.de/__C1257B25003C2D88.nsf/0/02D6FE86BDDA75A6C1257B90002E803C/$FILE/Theories_of_Social_Changes_Franziska%20Dahm.pdf) (09.10.2015).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Social_change (11.10.2015)